

LIITTOUTUMINEN KESKUSTELUSSA

Helena Kangasharju *Alignment in disagreement: building alliances in multiperson interaction.* 267 s. + 2 s. liitteitä. Helsinki 1998. Käsikirjoite.

Helena Kangasharju analysoi väitöskirjassaan monenkeskisen institutionaalisen keskustelun osallistujien vuorovai-
kutusta ja erityisesti niitä jaksoja, joissa joku osallistujista on esittänyt erimielisen kannanoton ja joissa toinen osallistuja ryhtyy tukemaan häntä. Kiinnostuksen kohteena on se, miten erimielisyys tuodaan esiin ja miten erimielisen vuoron esittäjä saa tukea toiselta keskustelijalta eli miten jotkut ryhmän jäsenistä tiimiytyvät eli liittoutuvat tässä tilanteessa. Lisäksi kiinnostuksen kohteena on se, miten koko erimielisyysjakso päättyy ja miten tilanne ratkaistaan eli miten syntynyt tiimi puretaan. Tekijä kiinnittää huomiota myös osallistujien diskurssi-identiteettiin ja pohtii institutionaalisuuden ilmenemistä erimielisyyttä sisältävissä jaksoissa.

Helena Kangasharjun työ on osa Suomessa toistakymmentä vuotta harjoitettua keskusteluanalyysin suuntausta, jonka piirissä on analysoitu erityisesti arkikeskusteluja mutta myös institutionaalisia keskusteluja. Tekijä alkoi lähestyä keskusteluanalyysin metodeja jo lisensiaatintyössään (Kangasharju 1991), joka käsitteli täydennyskoulutuksessa käytyjä, yritysostoa koskevia neuvotteluharjoituksia. 1990-luvun ajan Kangasharju on määrätietoisesti perehtynyt sekä johtavien ulkomaisten että suomalaisten tutkijoiden kursseilla ja ohjauksessa keskusteluanalyysiin. Tämän johdonmukaisen työn kauniina tuloksena on väitöskirja. Tiimiytymistä Kangasharju on käsitellyt myös *Journal of Pragmatics* -ai-

kakauskirjassa ilmestyneessä artikkelissaan (Kangasharju 1997).

Aineistona on videonauhoitettuja palaverereja, joihin osallistuvat erään kunnan sosiaali- ja terveystoimen työntekijöistä koostuvan työryhmän jäsenet. Ryhmän tavoitteena oli tarkastella päällekkäisiä sosiaali- ja terveystoimen toimintoja ja laatia vammais- ja kuntoutuspalvelujen yhdistämistä ja kehittämistä koskevia ehdotuksia. Konkreettisenä tavoitteena oli saada aikaan tästä suunnitelmasta ja ohjeistuksesta kertova raportti. Työryhmään kuului kuusi jäsentä, kolme kummaltakin hallinnonalalta.

Vaikka kokoustaitoja ja neuvotteluja opetetaankin runsaasti eri yhteyksissä, niitä ei juuri — yllättävää kyllä — ole tieteellisin menetelmin analysoitu. Aineisto on siten varsin ainutlaatuista, ja Kangasharjun työ saa toivottavasti huomiota sielläkin, missä näitä asioita opetetaan. Aineisto tarjoaisi luonnollisesti mahdollisuuden monenlaisten ilmiöiden tarkasteluun, mutta Kangasharju on tehnyt työssään relevantin valinnan: hän on rajannut tarkastelunsa kohteeksi yhden mielenkiintoisen ilmiön, keskustelussa syntyneen erimielisyyden käsittelyn, ja analysoi sitä perusteellisesti ja yksityiskohtaisesti. Ratkaisu on viisas, ja itse analyysi osoittaa sen, miten yhden ilmiön kautta voidaan päästä olennaisten kysymysten äärelle eli pohtimaan sitä, miten institutionaalisuutta ilmennetään ja monenkeskisen keskustelun vuorottelua rakennetaan. Samalla kun lukija saa yksityiskohtaista opastusta kollektiivisen eri-

mielisyyden rakentamisesta, kirjoittaja tulee välittäneeksi tietoa myös monenkeskiseen keskusteluun liittyvistä yleisemmistä kysymyksistä, kuten puheenaiheen kanta- vuudesta ja vuorottelun rakentumisen ehtoista ylipäätään.

Aineistoa on runsaasti ja sen litterointi on epäilemättä ollut työlästä ja aikaa vievää. Nauhoitteita jonkin verran kuunneltuani haluan korostaa, että tekijä on tehnyt suuren ja vaativan työn ja onnistunut siinä hyvin.

INSTITUTIONAALISUUS, MONEN- KESKISYYS, LIITTOUTUMINEN

Kangasharju koskettelee työnsä alussa useita vuorovaikutuksen kannalta keskeisiä käsitteitä. Hän tukeutuu sekä keskusteluanalyysin klassikoiden että myöhempien tutkijoiden erilaisia vuorotteluilmiöitä koskeviin käsityksiin ja käyttää kirjallisuutta asiantuntevasti ja tarkoituksenmukaisella tavalla.

Keskeinen on muun muassa itse institutionaalisuuden käsite, jota erityisesti 1990-luvulla on pohdittu syvällisesti monissa yhteyksissä (ks. esim. Drew ja Sorjonen 1997, Peräkylä 1997). Toinen tärkeä seikka Kangasharjun työn kannalta on monenkeskisen keskustelun luonne (ks. esim. Londen 1997) ja kolmas erimielisyyden ilmentäminen. Helena Kangasharjun työ liittyykin saumattomasti niihin töihin, joissa on tarkasteltu eriasteisia konflikteja tai erimielisyyksiä tai pohdittu erimielisyyden ja konfliktin käsitettä (ks. esim. Grims-haw 1990, Greatbatch 1992).

Väitöskirjan rakenne noudattelee suu- relta osin erimielisyyden sisältävän sekvenssin etenemistä lukuun ottamatta lukua 4, jossa käsitellään yhtä yksittäistapausta. Analyysi etenee ikään kuin kronologisesti sen mukaan, miten vuorot seuraavat tois- taan itse erimielisyydsjaksossa.

Analyysissään Kangasharju lähtee lii- keelle siitä, miten erimielisen kannan esit- tävä vuoro ja sitä tukeva vuoro rakennetaan: kun puhuja A on esittänyt jotakin, seuraa puhujan B erimielinen vuoro, jota puhuja C asettuu kannattamaan ja käyttää siihen eri- laisia kielellisiä keinoja. Tekijä kuvaa pu- hujan C vuoron rakentumista ja nimen- omaan sitä, miten samanmielisyys ja liittou- tuminen edellisen puhujan kanssa siinä osoitetaan (luku 2). Tämän jälkeen (luvus- sa 3) seurataan sitä, miten tiimin jäsenyyt- tä osoitetaan, kun keskustelu etenee. Tässä liittoutumisessa on pääpiirteissään kolmen- laisia tapoja: eksplisiittiset ilmaukset, joista samanmielisyys B:n kanssa ilmenee, *mm-*, *joo-* ja *niin-* palautteet sekä ei-kielelliset tii- miytymisen merkit, kuten nyökkäys, hymy, katse yms. Luvussa 4 esitetään sitten yhden laajan erimielisyysjakson analyysi, jakson, jota voisi luonnehtia suorastaan konfliktiksi.

Kangasharjun tapa analysoida on va- kuuttava, keskusteleva ja lukijan huomioon ottava. Liittoutumisen erilaisia ilmentymiä kuvataan yksityiskohtaisesti ja hyvin vali- tuin esimerkein, ja tulkinnat ovat huolelli- sesti perusteltuja. Analyysi on harkitusti etenevää ja asianmukaista, ja vuorottelun pohdinta ja tulkinnat ovat huolellista työt- ä. Sen sijaan esitystavan valinta tuottaa lukijalle paikoin hieman päänvaivaa. Vaik- ka Kangasharjun nyt valitsema ratkaisu on sinänsä johdonmukainen ja selkeä ja sen tuomat edut on helppo ymmärtää, se toisaal- ta hajottaa kiinnostavan ilmiön useaan lu- kuun, mikä merkitsee lukijalle melkoista ponnistusta pitää langat käsissä ja tapauk- set muistissa. Toinen vaihtoehto olisi ollut käsitellä harvempia tapauksia kokoavasti ja tuoda näyttämölle laajempi jakso kerral- laan, ensimmäisestä A:n kannanotosta eri- mielisyyden päättymiseen. Kaikkiaan sek- venssien kuvaus kertoo siis myös tällaisten aineistojen analysoinnin monitahoisuudesta ja vaikeudesta.

UUSIA KYSYMYKSIÄ NOUSEE

Ajatuksia herättävä, monipuolinen työ antaa aina aihetta moniin kysymyksiin. Tulkintaan liittyvät kysyvät kommenttini koskevat lähinnä kahta seikkaa. Ensimmäinen on dialogipartikkelien tulkinta, toinen hymyn, katseen tai nyökkäyksen tulkinta liittoutumisen prosessissa. Kommenttini eivät nouse siitä, ettei Kangasharju huolellisesti osoittaisi näiden aineiden merkitystä. Silti esimerkiksi *mm*-partikkelin tulkinta liittoutumista osoittavana merkinä saattaa paikoin olla liiankin painokas; joskushan *mm* voisi osoittaa vain sitä, että asianomainen on keskustelussa mukana ilman, että hänen kummemmin ottaa kantaa erimielisyyteen.

Vielä enemmän kuin partikkelien ajoittainen tulkinta mietityttää katseen kohdistamisen tai nyökkäyksen merkityksen korostaminen. Keskustelun kulussahan nyökkäys voi olla ainoastaan mukanaolon eikä välttämättä erimielisyyteen liittoutumisen eli samanmielisyyden merkinä, niin kuin Kangasharju usein on tulkinnut. Vaikka onkin tärkeää, että Kangasharju on ottanut ei-kielelliset ilmaukset mukaan analyysiin ja tarkastelee niitä taitavasti, olisin silti joskus varovaisempi, kun ottaa huomioon sen, että aineiston kuvan ja äänen laatu — mikä ei ole tekijän vika — ei ole selvin mahdollinen.

Hyvän analyysin yksi merkki on se, että se herättää joukon uusia kysymyksiä, vaikka lukija jo saakin paljon uutta tietoa puheena olevasta ilmiöstä. Liittoutumisen kannalta olisi kiinnostavaa saada selkoa siitä, mitä tapahtuu silloin, kun liittoutumista ei synny, vaan keskustelu jatkuu kahden osallistujan välisenä erimielisyytenä. Miten puhujat A ja B silloin rakentavat vuoronsa, kun muut eivät liittoudu B:n kanssa, vaikka erimielisyys on tuotu esiin? Ja mitä tapahtuu silloin, kun muut osallistujat eivät liittou-

du kummankaan erimielisen kanssa, vaan uivat keskusteluun mukaan muilla tavoin? Onko edes mahdollista, että keskustelu kulloisestakin teemasta jatkuisi kahdenvälisenä erimielisyytenä jonkin aikaa ilman, että muut neljä puuttuvat siihen? Tämä liittoutumattomuuden käsittely saattaisi tuoda esiin itse liittoutumisen kannalta kiinnostavaa tietoa. Toivottavasti Kangasharju palaa siihen muissa yhteyksissä.

Kysymys siitä, miksi A:n kriittinen vuoro ei aina johda B:n erimielisyyden osoitukseen ja senjälkeiseen tiimiytymiseen, tulee mieleeni aineistoon kuuluvasta kokouksesta, jota on käsitelty muussa yhteydessä (Tamminen 1995). Siinä oli asiakas mukana ryhmän kokouksessa ja hänen kriittisetkin vuoronsa sivuutettiin ilman, että kukaan alkoi varsinaisesti vastustaa niitä, puhumattakaan siitä, että yhdessä olisi liittouduttu vierasta vastaan. Itse asiassa tämä asiakas esitti asioita varsin jyrkästi ja poleemisesti, mutta puheenvuoron käsittely tässä tilanteessa oli kuitenkin varsin toisenlainen kuin vakioryhmän kesken.

Tämä kahdenlainen suhtautuminen kriittiseen vuoroon olisi institutionaalisuuden kuvauksessa kiinnostava piirre, ja sitä olisi hieman voinut käsitellä esimerkiksi siinä kohdassa, jossa Kangasharju ottaa esille lääkärin sosiaalisen aseman yhtenä syytä siihen, että yhden keskustelijan vuoroja vastustetaan enemmän kuin muiden. Institutionaalista asemaa ja diskurssi-identiteettiä haetaan siis sekä kielenulkoisista että kielessä ja vuorovaikutuksen kulussa olevista aineksista.

PIONEERINTYÖTÄ MONI-TAHOISEN AIHEEN PARISSA

Helena Kangasharjun väitöskirja on suomalaisessa keskusteluntutkimuksessa tärkeä työ. Se on myös kansainvälisesti arvioiden merkittävä sekä aineistoltaan että — mikä

vielä olennaisempaa — käsittelytavaltaan. Tutkimus sisältää runsaasti mielenkiintoisia tuloksia ja täsmentää kuvaamme erimielisyyden ja yksimielisyyden rakentumisesta suomenkielisen aineiston valossa.

Kangasharjun panos erimielisyyksiä ja konflikteja koskevaan tutkimukseen on ilmeinen, sillä näin perusteellisesti ei juuri ole keskitytty näin moniin erimielisyyden rakentumista ja osallistujien liittoutumista luonnehtiviin ilmiöihin. Tutkimus valaisee osaltaan ja uudesta näkökulmasta myös institutionaalisuuden sisältöä ja monenkeskisen vuorottelun ehtoja. Suomessa ja muuallakin Helena Kangasharjun työ hyödyttää tulevana vuosina eri perinteistä nousevia vuorovaikutuksen tutkijoita.

Olen edellä useassa kohdin painottanut Kangasharjun tutkimuksen monentasoista pioneeriluonnetta. Työ on merkittävä tutkimushistoriallisestikin: ensimmäinen Suomessa tarkastettu fennistiikan väitöskirja, jota ei painettu ennen väitöstilaisuutta (työ oli saatavilla monisteena). Tämä ratkaisu ja mahdollisuus ennakoit jo sitä, että tulevaisuudessa väitöskirjat tai niiden pohjalta laadittuja artikkeleita julkaistaneen Suomessakin vasta väitöksen jälkeen, jolloin prosessin aikana esiin tulevat kommentit voi vielä ottaa huomioon. Toivottavaa onkin, että saamme nähdä Helena Kangasharjun työn ilmestyvän jossain kansainvälisesti tunnetussa sarjassa, johon sillä ei käsitykseni mukaan ole mitään vaikeuksia päästä. Kangasharju on osoittanut, että suomalaisen keskusteluanalyysin edustajat kulkevat kansainvälisen tutkimuksen kärjessä, mistä häntä ja heitä kaikkia on syytä onnitella. ■

PIRKKO NUOLIJÄRVI
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,
Sörnäisten rantatie 25,
00500 Helsinki
Sähköposti: *pirkko.nuolijarvi@domlang.fi*

LÄHTEET

- DREW, PAUL – SORJONEN, MARJA-LEENA 1997: Institutional dialogue. – Teun van Dijk (toim.), *Discourse as social interaction* s. 92–118. Sage, London.
- GREATBATCH, DAVID 1992: On the management of disagreement between news interviewees. – Paul Drew & John Heritage (toim.), *Talk at work* s. 268–301. Cambridge University Press, Cambridge.
- GRIMSHAW, ALLEN D. (toim.) 1990: Conflict talk. *Sociolinguistic investigations of arguments in conversations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- KANGASHARJU, HELENA 1991: Neuvottelu keskusteluna. Piirteitä ja vuorovaikutusstrategioita. Helsingin kauppa- ja korkeakoulun julkaisuja B-112. Helsinki.
- 1997: Aligning as a team in multiparty conversation. – *Journal of Pragmatics* 26 s. 291–319.
- LONDEN, ANNE-MARIE 1997: Kahden- ja monenvälinen keskustelu. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 56–74. Vastapaino, Tampere.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 1997: Institutionaalinen keskustelu. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 177–203. Vastapaino, Tampere.
- TAMMINEN, MARI 1995: Asiakas suunnittelutyöryhmän keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin kauppa- ja korkeakoulun kielten ja viestinnän laitos.